Драгана Фрфулановић Шомођи*, **Милена Савић**, **Предраг Ђорђевић**, Академија струковних студија Јужна Србија, Одсек за технолошко уметничке студије, Лесковац

Dragana Frfulanović Šomodi, Milena Savić, Predrag Đorđević, Academy of Vocational Studies South Serbia, Department of Technological and Artistic Studies, Leskovac

Пиротски ћилим као визуелни симбол у савременом модном дизајну Pirot kilim as a visual symbol in the modern fashion design

Сажељак: Рад је настао са циљем истраживања вредности и заштитљености пиротског ћилима, ипачије његових мотива као основне визуелне презентације ове традиционалне пиротске производње, на пољу савременог модног дизајна. Као бренд, који је својим квалитетом прешао оквире локалне, популарности пиротског ћилима су у савременом дизајну наизглед безгранични, али њихово недовољно искоришћено. У том контексту, акценат је добио истраживање овог ресурса, најпре на локалном нивоу, посебно на пољу примењене уметности, прецизније у модном дизајну као једне од најпродуктивнијих индустрија. У раду се анализира стваралаштво дизајнера који су по пореклу из Пирота, те су као такви добри познаваоци локалне традиционалне културе. Појам традиционалности је у неким случајевима изашао из њихових оквира, а дизајнери су му модерним уобличавањем удахнули нови облик постојања, адекватан стилу савременог живота. Заједничко дизајну Ана Грјуровић и Силване Тошић, осим употребе шара пиротског мотива, је сарадња са локалном индустријом, чији је менаџмент препознао вредност својих старих производа, који у редизајнираном облику стижу до модних њиха и тиме добијају једно ново, њима до сада непознато, тржиште.

Кључне речи: пиротски ћилим, пиротски мотив, дизајн, ћилимарство, Ана Грјуровић, Силвана Тошић

* djolekam@gmail.com

Abstract: *The work was created with the aim to research the value and presence of Pirot kilim, more precisely its patterns as fundamental visual presenters of this product traditionally originating from Pirot in the field of contemporary fashion design. As a brand which with its quality crossed the local borders, potentials of Pirot kilim seem to be limitless but also not sufficiently used in the modern fashion design. In this context, the research of this resource was emphasized first on the local level especially in the field of applied art and more precisely in fashion as one of the most productive industries. The study analyses the work of designers who originate from Pirot and therefore are true connoisseurs of local tradition and culture. In some segments, the notion of traditional went beyond that framework and the designers breathed a new modern form into it which is adequate to the modern lifestyle. Apart from the use of Pirot motif pattern, the designers Ana Grgurović and Silvana Tošić have the cooperation with the local industry in common, the management of which recognised the value of its old products which in their redesigned form reach the catwalks and thus gain a new, so far unknown market.*

Key words: *Pirot kilim, Pirot motif, design, kilim weaving, Ana Grgurović, Silvana Tošić*

УВОД

Географски одређено још у називу, пиротско ћилимарство је постало привредни и економски потенцијал региона, са свим пратећим последичним радњама развоја једног заната који је дубоко повезан са свеукупним привредним ресурсима поднебља. Постало је особена уметничка слика народног стваралаштва, настала из симбиозе различитих културних елемената који су се сливали у овај, и не тако мали, центар трговине. Врло рано запажене вредности пиротског ћилимарства потврђиване су музејским збиркама, изложбама, сајмовима и јавним презентацијама. Пиротски ћилим је, својим уласком у институције културе, добио заслужено место у студијама којима се анализирала техника настанка, уметничке карактеристике, економске значај и развој заната, а у новије време и социјални аспект ћилимарки, до сада невидљивих стваралаца ћилима.

Пиротско ћилимарство - бренд Пирота, препознат је од стране српске државе током друге половине XIX века као аутентичан производ народног стваралаштва којим се на бројним сајмовима по европским престоницама, почев од почетка XX века, открива-

ла нова слика о култури и уметничком стваралаштву непознатих жена. Бројни су уметници који су радили на транспоновању народних мотива, међу њима и пиротских шара, у уметничко, декоративно и занатско стваралаштво, односно у индустријске гране, опет све у складу са идејом јачања националног духа и у складу са савременим потребама (Макуљевић, 2006, стр. 138-141).

Ћилимарство Пирота нема у потпуности расветљену историју, те је тешко одредити почетно време његовог настанка, али досадашња истраживања потврђују да би XVIII век сигурно био период приметно развијене ове делатности (Цветковић, 2015, стр. 66; Петковић и Влатковић, 1996, стр. 17, 22). Такође, услови развоја ћилимарства се виде у различитим елементима културолошког, привредног и географског карактера. Најпре, развијено сточарство на обронцима Старе планине, погодновало је размени добара, односно трговини у сточарским производима попут вуне, која је као и остали производи овог поднебља, била високог квалитета. То није резултирало само одржањем ткачког заната, већ и даљим унапређењем. Осим тога, налазећи се на Цариградском друму, у Пироту су се редовно сретали каравани на свом путу на Исток или обратно, што је погодновало приливу нових културних елемената, али и размени добара, претпостављено најпре на локалном, а потом и на ширем нивоу (Ћирић, 1954, стр. 114-118). Традиционални вашари о великим хришћанским празницима добили су карактер првих сајмова који су трајали и по неколико недеља, остављајући довољно простора трговцима и из удаљених крајева да приступе са својом робом, односно упознају се са тржиштем које се формирало у Пироту. Пирот као варошица у Османској царевини свакако да је могла понудити ужу палету производа проистеклих, првенствено из локалне средине, попут сточарских ресурса (Тодоровић, 2014, стр. 162-164). Присутно је мишљење да је економски скромно становништво пратило потребе трговаца и њихових трговина, нудећи производе који су прелазили оквири локалног. Ћилимарство, које је несумњиво било присутно и на овом подручју, прилагођава се верским потребама муслиманског становништва и тиме добија сигурно тржиште у Османској царевини (Петковић и Влатковић, 1996, стр. 14). Оквири локалне трговине превазиђени су усавршавањем технике и формирањем особених естетских начела при изради ћилима, те се овај производ лако издвојио из масе сличних

(Петковић и Влатковић, 1996, стр. 22). Пиротско ћилимарство, као препознатљива категорија међу ткачким производима, улази у оквире српске државе, настављајући да носи репрезентативну улогу на овом пољу народног стваралаштва, које прераста у прогресивну привредну грану Пирота (Петковић и Влатковић, 1996, стр. 59-67; Тодоровић, 2018, стр. 136-140), а дефинишући се именом које у себи носи регионалну одредницу – пиротски ћилим.

Током XIX века пиротско ћилимарство је постало озбиљна занатска привредна грана, која се није задржала на производима за верске потребе, већ увелико ушла у профани свет и муслиманског и хришћанског становништва као високо квалитетан и цењен производ у чији даљи развој се укључују и сами Турци (Петковић и Влатковић, 1996, стр. 59-61). Од 1878. године, по ослобођењу од турске власти, ћилимарство је наставило свој развој у Кнежевини, потом Краљевини Србији оснивањем ћилимарских удружења (Петковић, 1996, стр. 215-234). Нов начин организације позитивно је утицао на промоцију пиротског ћилима, који се, као производ традиционалног народног стваралаштва, нашао на бројним сајмовима широм Европе и постао високо цењен те су и наруџбине постале обимније. За Париску изложбу 1900. године припремљено је чак 149 ћилима, од којих је највећи број био са старијим или новим пиротским мотивима, а за ту прилику организована је и демонстрација израде ћилима, односно ткања са посебно одабраним ткаљама из Пирота. Успех ове поставке у Паризу био је међу запаженијим на српском павиљону, те је и продаја ћилима била на завидном нивоу (Душковић, 1995, стр. 26-30). Као признати синоним српске националне привреде, прецизније аутентичан српски производ, пиротски ћилим је добио запажено место и у Лондону на Српској изложби 1907. године (Макуљевић, 2006, стр. 141).

Ипак, сталне промене удружења и њихове реорганизације показивале су константну борбу са тржиштем у циљу бољег пласмана или већег профита. То се негативно одражавало на одржање квалитета, удаљавањем од традиционалних форми у техници израде, па и естетској обради и заштићености самог произвођача, односно ткаља. Пиротско ћилимарство није било изузето од стагнације у периоду великих ратова и друштвено-политичких промена (Тодоровић, 2018, стр. 134-136). Почивало је на раду жена, претежно из градске средине, које су своју едукацију остваривале међусоб-

ним контактом и породичном наследном линијом. Тако је занат задржао све потенцијале за очувањем традиционалних форми у техници израде и аутентичних орнамената, који су подлежали променама превасходно по степену креативности и естетског укуса самих ћилимарки.

ОСОБЕНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПИРОТСКИХ ЋИЛИМА

Пиротски ћилим је у много чему карактеристичан, почев од квалитета материјала, односно вуне и начина њене обраде и бојења, преко технике ткања до мотива који су примењивани и комбиновани. Иако су ткаље ових ћилима превасходно биле градске жене скромнијег економског статуса, њихово техничко и уметничко умеће је било на завидном нивоу, посебно када се узме у обзир да је савладавање овог заната био породично наслеђе које се преносило са мајке на ћерку. У различитим периодима током XX века било је разних обука радионичког или школског типа с циљем повећања кадра, посебно у периоду интезивног раста потражње. Иако се на ћилимарке гледало са поштовањем због њихове умешности, ова врста посла, управо због своје тежине и захтевности, сматрала се занимањем сиромашних жена које су својим радом помагале кућни буџет, неретко и саме га издржавајући (Цветковић, 2015, стр. 70). Новац је, рекло би се, био основна мотивација у раду, али и поред тога, остало је забележено да је сам процес рада, иако захтеван и напоран, носио социјалне сегменте који су стварали особену женску заједницу. Продукт рада је изазивао лично задовољење остварењем ћилима кроз склоп елемената који су врло често били самостална креација ткаље. Саме ћилимарке су, свесне мукотрпног седења над разбојем, изјављивале да је ткање тежак посао, али и потврђивале да воле ткање (Цветковић, 2015, стр. 77).

Колико год био једноставан вертикалан разбој, карактеристичан у примени управо при изради пиротског ћилима, толико више су се добиле могућности за сложене варијације мотива на, по потреби, великим површинама. Пиротски ћилим је равно и густо ткан, у једном комаду. Порекло боје, односно примена природних или нових хемијских боја, указују на старост ћилима. Старији ћилими су смијенији тонова са ситнијим мотивима и већим степеном склада у њиховом распореду, док на новијим преовладава богатија

палета боја и тонова, крупнији мотиви, неретко са мање успелом стилизацијом (Петковић и Влатковић, 1996, стр. 39). То никако не значи да је током времена опадао квалитет при изради, већ да су се по приликама, које су биле последице друштвених превирања и промена, прихватили упливи новина што од стране ћилимарки, као твораца ћилима, или наручилаца, односно тржишта које је захтевало освежење новим елементима. Тако се у композиционој организацији мотива на ћилиму могу пратити промене, које су свакако водиле ка савршенијој форми, истовремено обогаћиване и новим мотивима и палетом боја.

Сачувани ћилими из прве половине XIX века су композиционо једноставнији, јер нису увек издељени на површине по којима се уједначено понављају постављени мотиви, док се већ од почетка XX века устаљује норма изгледа пиротског ћилима (Јовановић, 1977, стр. 315). Сачињен је од централног дела - поља, које заузима највећу површину ћилима на коме се налази мотив по коме се и одређује назив ћилима; око њега је плоча – бордура која опасује површину поља, обично је светлије боје у односу на поље и сачињена од мотива који се уједначено понавља целом дужином у низу; између поља и плоче, као и по спољном ободу налази се ивица - ћенар, некада поновљен више пута или веће ширине уколико је реч о ћилиму већих димензија.

Пиротски ћилим има више специфичности по којима се одваја од ћилима других израда. Најпрепознатљивији елеменат после боје, где би се превасходно истакла црвена, свакако би били мотиви, неретко вешто комбиновани у низовима или издељеним површинама. Вештина ткања и компоновања мотива спадали би у технички део, односно у техничку спретност ткаље која је могла у себи да створи визију изгледа будућег ћилима још на зачетку, клечећи поред великог разбоја.

Посебан сегмент би били мотиви које је ћилимарка користила, начин остваривања кроз комбинацију боја и сама позадина приказаних мотива који нису били тек просте геометријске форме, већ елементи из окружења које је ћилимарка примењеном техником у геометријској форми обликовала. У прилог томе говоре називи орнамената – *оїледало*, *лале*, *корњаче*, *куйије*, *бобице*, што јасно упућује на то да су ћилимарке инспирацију тражиле у непосредном окружењу, у предметима и живом свету, њима блиском и до-

ступном. Старији мотиви су геометријске форме, попут троуглова и ромбова, док касније улази једна суптилнија, мекша линија којом се ублажава строга геометризација, те је већ могуће у орнаментима препознати предмете и објекте (огледало, маказе, диречи). Свакако да су и услови најглавнијег тржишта утицали на формирање и обликовање нових мотива – ислам и турска култура, што је подстицало обликовање биљних орнамената, док мање има зооморфних и антропоморфних (Цветкович, 2019, стр. 25). Од битнијих орнамената чије порекло је могуће пратити, односно утврдити узрочно последичну релацију су костеница, која се среће код кавкаских ћилима, животно стабло, присутно на ширем пољу евроазијског ћилимарства, и посебно популарна корњача, која је имала симболичко значење у дуговечности (Јовановић, 1977, стр. 317). Симболику треба видети и у начину распореда мотива - од 85 типичних мотива, постоји концепт по коме се где налазе – на плочи, пољу или на ћенару (Цветкович, 2019, стр. 25).

Порекло примењиваних орнамената на пиротским ћилимима је питање са још недовољно дефинисаним одговором. Различита су виђења у проналажењу порекла: са Истока, турских, грчких, кавкаских утицаја, касније француских, немачких, руских до схватања да је реч о мотивима са аутохтоним пореклом или проистеклих из сачуване митологије (Петковић и Влатковић, 1996, стр. 39-40). Несумњиво је да су се ћилимарке Пирота издвојиле из ткачке културе своје околине, посебно сеоске, унапређујући технику и стил у односу на дотадашње црге и покривке (Цветковић, 2010, стр. 254-257) које остају предмети свакодневне употребе сиромашнијих слојева друштва, нудећи далеко финији производ веће вредности и квалитета. У том процесу усавршавања, осим примењене технике ткања са два лица, орнаменти су били пресудан сегмент и очекивано је да су делом инспирисани већ виђеним, које је у наредном тренутку добило индивидуално обележје. Сигурно је да се слична роба могла наћи у окружењу, с обзиром на то да се Пирот налазио на трговачком путу, те су могли поједини елементи са ћилима да буду преузети. То потврђују називи неких мотива који немају домаће порекло, нпр. из турског *смирјанска шара*, *ћулови* или из грчког *окџојод*, *кандило*. Најдоминантнији утицај је био са Истока, превасходно турски, јер се запажа веће богатство мотива на ћилимима од XVIII века, али са отварањем тржишта ка западу Европе

од XIX века појављују се утицаји из других земаља. Ћилимарке су у доступним мотивима тражиле начин за сопствени израз кроз уобличавање сходно техници, својој спретности и свом тумачењу уско повезаним са традицијом свог краја, независно од првобитног значења и порекла мотива. Тиме је пиротски ћилим могао да се издвоји од осталих – орнаменти су вешти склоп домаће културе и страних елемената, уобличени кроз индивидулани приступ ткаље која је истраживачки приступила послу опасујући га ритуалним радњама, где се у коначном производу добија „чаробни“ ћилим којег ваља имати у кући за добро (Цветковић, 2015, стр. 81-82).

Као такав, пиротски ћилим је константно био у постепеним променама којим се усавршавао до коначне дефиниције каквим га XX веку у потпуности препознајемо као аутентичан и поред препознатљивих елемената утицаја. Обогаћен бојом и склопом орнамената у јасној композицији са сопственом техником и пажљиво бираним и припреманим материјалом у домаћој производњи која технолошки није ништа даље од првобитне, али опет пун симболике.

ПРИМЕНА ЕЛЕМЕНАТА ПИРОТСКОГ ЋИЛИМА У МОДНОМ ДИЗАЈНУ

Већ је раније истакнуто да је пиротски ћилим неискоришћени потенцијал на пољу примењене уметности, где би савременом стилизацијом мотиви са ћилима постали врло атракативни у савременом стваралаштву, па и на пољу модног дизајна (Тодоровић, 2018, стр. 142-143). Током XX века, дизајн пиротских шара превасходно је остао везан за технику ткања и њој условљеним материјалом, па је применљивост остала у домену занатског стваралаштва, на предметима свакодневне употребе, попут прекривача, столњака, јастучића, у ређим случајевима као тапацир на намештају или као мотив на грнчарији. Сложеност комбинација боја и шара као да је остала везана за технику ткања, те је свако даље превођење ових мотива у нову технику изведбе тражило већ изгубљено некадашње искуство ткаља које су самостално осмишљавале и вешто комбиновале.

Рекло би се да је почетак XXI века донео одређене промене којима су се уметничке вредности традиционалног народног стваралаштва преобликовале у модерно рухо. Пиротски ћилим није

доживео своју потпуну ревалоризацију, управо због захтевности технике израде и материјала, који у свом изворном облику готово да више није ни доступан или би и у ретким случајевима био нерентабилан, али неки његови сегменти јесу. Визуелно најбоље перципирани и препознатљиви елементи пиротског ћилима јесу његови орнаменти, поготово неки попут корњаче, кубета, бомби, кувера и они су постали често употребљавани у декорацији бројних, превасходно промотивних предмета као заштитни знак Пирота. Иновативни облик је примена мотива пиротског ћилима у модном дизајну, којим је дат нов вид етно стилу који је последњих деценија доживео одређену популарност на модној сцени.

Студиозни стручни приказ инкорпорирања традиционалних елемената у савремену модну креацију начинила је модна дизајнерка из Пирота Ана Гргуровић. Њено интересовање за моду није тек класично формално образовање које је било пут ка моди, већ трагање које је тежило самоусавршавању током кога је Ана изнедрила из себе све своје квалитете, не запостављајући традицију свог краја. Она износи да чиниоци који утичу на одећу нису демографски и географски, већ културолошки и друштвени, а подстицањем идентитета путем традиционалних одевних предмета гради се статус. Такође, симболи проишли из наше фолклорне традиције важан су кључ у очувању идентитета, изворно духовно богатство и потенцијална основа за инспирацију у новим модним трендовима. У том контексту, треба и симболику орнамената пиротских ћилима видети као важну у визуелној идентификацији локалног становништва Пирота, а потом и српског народа, али истовремено уочити снажан симболички потенцијал који превазилази оквире локалног, регионалног и националног (Grgurović i Kovačev, 2011, стр. 243-244).

Како је сама дизајнерка истакла, њена колекција *Срџкиња* одише стилем који је фузија традиционалног и космополитског духа модерне жене. *Етно-шик*, како га је она дефинисала, нови је стил, микс модерног и прошлог, ретрофутуристичког, персонификација традиције, али и модерности и женствености духа и поноса српске жене која га носи кроз векове. Једном речју, нови стил одевања који слави женственост српске жене у свој њеној величини (Grgurović i Kovačev, 2011, стр. 247).

Слике 1, 2 и 3 Модели Ане Гргуровић на Џејкобс Фешн Селекшн (*Jacobs Fashion selection*)

Pictures 1, 2 and 3 Models of Ana Grgurović at the Jacobs Fashion Selection
(порекло прилога: аутор Ана Гргуровић лично)

На први поглед линија ове колекције одише елеганцијом која нас уводи у слојевитост француског дворског костима, вешто оствареним кроз комбинацију материјала и боја, иза којих се крије симболика боја пиротских шара – црне, црвене, беле. Само са темељитим познавањем народног костима дизајнерка је могла приступити неупадљивој синтези двају опречних стилова и кроз футуристички концепт дати елементе народног одевања, попут јелека или реса, а при том не умањити елеганцију женске фигуре. Важно је истаћи да је Ана Гргуровић један од првих дизајнера који у своје модне колекције уводи редизајнирани пиротски опанак, нудећи опцију новог живота на модној сцени, овој, већ традиционалној, обући.

Ана у свом дизајну приказује жену као ултра модерну, отмену и остварену. Дизајн сваког сегмента има опцију самосталног сагледавања, а обједињени су тако да дају слику префињеног укуса у споју традиционалног и модерног. Традиционалан је вез, поентлас, који је понео обличје пиротских шара, које су у успелом и суптилном споју са свилом и сатеном добиле савремени лик традиционалне симболике.

Ана Гргуровић се представила колекцијом за пролеће/лето *La femme Serbe* априла 2010. године на ревији у оквиру Џејкобс Фешн Селекшна (*Jacobs Fashion selection: Japan и Beogradu*, доступно

преко: <https://www.lepotaizdravlje.rs/moda/modno-savetovaliste/vesti/jacobs-fashion-selection-japan-u-beogradu/>, приступљено 08.07.2020.) где је њено учешће било од раније запажено (*Beogradska nedelja umetnosti*, доступно преко: https://issuu.com/adamrakicevic/docs/bnu_novine_2011, приступљено 08.07.2020). Као школовани дизајнер, Ана се појављује на модној сцени 2007. године као стипендиста Фонда за младе таленте када ступа у сарадњу са Модном агенцијом Select и представља своју прву колекцију, односно дипломски рад. У наредним годинама, кроз колекције модне линије *Dress code* Ана је у свом дизајну стављала акценат на етно елементе, посебно из пиротског краја, односно мотива шара са пиротског ћилима, реализујући их често кроз ручни рад, вез, поентлас и изражавајући намеру да ове старе уметничке занате сачува од заборава („Tradicija u modi“, *Danas*, 21.07.2009. <https://www.danas.rs/drustvo/tradicija-u-modi/>, приступљено 08. 07. 2020). У целокупном раду ове дизајнерке приметна је јака веза са традиционалном културом Пирота, која је на модној писти постајала перформанс изражен кроз спој музике, уметности и моде. По речима саме дизајнерке, традиција је непресушан извор инспирације али у савременом концепту дизајна битно је избећи комерцијални приступ, већ остати аутентичан у изразу, односно достићи ниво високе моде.¹

Слике 4, 5 и 6 Детаљи на моделима Ане Гргуровић
(порекло прилога: аутор Ана Гргуровић лично)

Pictures 4, 5 and 6 Details on the models of Ana Grgurović

¹ У разговору са Аном Гргуровић, обављеном 21.07.2020, добили смо основне информације о њеном раду и увид у идеју споја традиције и савременог у модном дизајну.

Слике 7, 8 и 9 Модели за младе - прве креације Силване Тошић
Pictures 7, 8 and 9 Models for the young – first creations by Silvana Tošić
(порекло прилога: <https://www.facebook.com/Etno-Glamour-by-Silvana-1723372897901031>, уз дозволу аутора)

Најзапаженији допринос у промоцији пиротског мотива остварен је радом Силване Тошић из Пирота, историчарке по образовању, али новинарке по занимању, која се упустила у модни дизајн, вешто истражујући могућности креација оплемењених етно елементима. Модели које је ова дизајнерка на почетку понудила били су једноставне форме, сведени и блиски традиционалном костиму, остварени кроз палету боја пиротског ћилима – белој, црној и црвеној, на којима су могли доћи до изражаја декоративни елементи у облику пиротских шара.

Реч је о кошуљама, туникама, а присутне су и мајице као свакодневни одевни предмет са функцијом одевног сувенира, што јесте била и једна од идеја Силване Тошић. У свету савременог начина живота који је подложен променама, битно је не одвојити се од сопственог културног наслеђа, већ га обновити, неговати и промовисати у прилагођеном облику као аутентичан продукт из Пирота и Србије (*Silvana Tošić - izjava*, 04.04.2017, Plus Online, доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=ZJ9mntDUlv8>, приступљено 05.07.2020). Зрела мисао ове дизајнерке је још на почетку постојала, јер се још на првим ревијама запажају модели једноставне, али атрактивне линије који би били погодни млађим генерацијама, уједно и најбољим промотерима елемената модерно обликованог културног наслеђа.

Како је сама дизајнерка истакла, инспирација је у локалном културном наслеђу које по својим вредностима превазилази окви-
ре локалног, а начин презентације није сведен само на моделе, већ
је важна и свеукупна поставка модне линије. Модне ревије су ин-
спирисане концептом који је чувени модни креатор Александар
Јоксимовић применио – избором адекватног амбијента, музиком
и називом.² Стога, модне ревије Силване Тошић употпуњене су
поставком предмета домаће народне радиности, музичком поза-
дином кроз традиционалну народну песму, неретко у аутентичној
изведби. Називи колекција (*Софра*, *Гуђуће на диреци*) уско су пове-
зани са локалним говором и у њима можемо тражити симболично
повезивање са прошлошћу и остваривање међусобне везе на па-
тријахалним основама. И док је Александар Јоксимовић повремено
укључивао кореографију којом су манекенке доприносиле да
модна ревија изађе из оквира уобичајено виђеног (Фрфулановић
Шомођи и Савић, 2019, стр. 780-781), Силвана Тошић је ту посеб-
ност остварила кроз манекене који су били награђивани ученици

Слике 10, 11 и 12 Модели Силване Тошић, представљени на Serbian Fashionweek, 2018.

Pictures 10, 11 and 12 Models by Silvana Tošić presented at the Serbian Fashion Week, 2018.

(порекло прилога: <https://www.facebook.com/Etno-Glamour-by-Silvana-1723372897901031>, уз дозволу аутора)

² У непосредном разговору са Силваном Тошић, обављеном 20.07.2020, добили смо ширу слику о концепту њеног стваралаштва, о узорима, инспирацији и будућим плановима.

и студенти из Пирота или њене колеге новинари и тиме се додатно приближавала обичном човеку.

Одевни комади које Силвана дизајнира су у сведеној форми, прихватљиви готово за свакодневну употребу, али како сама каже, то није одећа за сваки дан, јер носи елементе декорације у виду шара са пиротског ћилима којима се издваја из свакодневног и тражи посебност за ношење кроз одређену прилику или особу свесну симболике и значаја ових орнамената (*Silvana Tošić, motivi ćilima na odeći*. [2016], Pi kanal, доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=Qcd6uK473A4>, приступљено 05.07.2020). У почетку можда ненаметљиво, али временом одећа за свечане прилике постаје упечатљивија (*Revija Silvane Tošić*, 30.08.2018, Beogradska hronika Jutarnji program, доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=qhnVablhFkA>, приступљено 05.07.2020), али и даље са ненарушеном строгом линијом једноставног дизајна, обавезно оплеменења кројним додатком који је носилац извеженог мотива пиротског ћилима. Несумњиво, дизајнерка је још на почетку, 2016. године, у својој модној линији *Еџно љамур* изнела зрео продукт дуго обликоване идеје, која је свакако имала подлогу у породичној култури везаној такође за ћилимарство (*Silvana Tošić - izjava*, 18.07.2016. Plus Online, доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=s5sTWqAGj0g&t=1s>, приступљено 05.07.2020). Још

Слике 13 и 14 Модели торби; Слика 15 Модели од тексаса - јакна и ранац
Pictures 13 and 14 Bag models; Pictures 15 Denim models – a jacket and a rucksack
(порекло прилога: <https://www.facebook.com/Etno-Glamour-by-Silvana-1723372897901031>, уз дозволу аутора)

тада је њен концепт преплета савременог дизајна и елемената шара са пиротског ћилима оцењен као умерен са тенденцијом одрживости, као нов приказ пиротског ћилима на најбољи могући, модеран начин (изјава Радмиле Влатковић у: *Održana revija "Etno Glamur"* Silvane Tošić, 20.07.2016, tvpirot pirot, доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=xK42vNxEWjE>, приступљено: 05.07.2020. и изјава Радмиле Влатковић у: *Pirotski vez*, Beogradska hronika jutarnji program, доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=QW8sGJofUqY>, приступљено: 05.07.2020).

Најчешће коришћени мотиви пиротског ћилима на креацијама Силване Тошић су софра, корњаче, гугуће на диреци, и њој посебно омиљен, како је сама изјављивала, краљичин рукав (*Silvana Tošić o večerašnjoj reviji u Pirotu*, 29.08.2018, Pirotske Vesti, доступно на: https://www.youtube.com/watch?v=6wKz4i_VBQw&t=1s, приступљено: 05.07.2020). Ови орнаменти нису доминантни на њеним креацијама, већ уравнотежено постављени у односу на модел кошуље, тунике, понча или хаљине. Пажљиво су конципирани у кројном сегменту модела, али опет готово идеално уклопљени како би дошле до изражаја појединости шаре. Креаторка је преузела концепт понављања мотива са пиротског ћилима у хоризонталном или вертикалном низу. Мотиви пиротских шара су изведени техником веза на материјалу попут српског платна, лана или памука за моделе у етно стилу, односно на тафту, вискози, вуненом штофу, чоји за моделе свечаних хаљина. Запажена новина у последњој тренутној фази рада је употреба тканих елемената, конкретно ћилима који је кројно уклопљен са штофом у капут. Управо са таквом репрезентативном креацијом под називом *ћилим кайуи* Силвана Тошић се представила на Парифешну (*Parisfashion*) марта 2019. године, што је прво интернационално представљање и нови успех после појављивања на новосадском Фешнвику (*Fashionweek*) новембра претходне године.

Ћилим кайуи има кројне елементе од оригиналног ћилима и посебно је аутентичан у том сегменту, јер ћилим није рађен за ову прилику, већ има старост готово од једног века, а дизајн модела капута одговара савременом тренду. Овај одевни комад употпуњен је чизмама, које су такође надограђене тканим додацима са мотивима пиротских шара, укомпонованих адекватно са моделом одеће. Последњи асесоар који је такође запажено прошао су торбе,

Слике 16 и 17 „Ћилим капут“ - Foto session у Паризу; Слика 18 Дизајнерка са моделима на Парифешну 2019. год.

Pictures 16 and 17 „Kilim coat“ – photo session in Paris; Picture 18 The designer with her models at Paris Fashion 2019.

(порекло прилога: <https://www.facebook.com/Etno-Glamour-by-Silvana-1723372897901031>, уз дозволу аутора)

већ раније подједнако примећене и на новосадској модној ревији, једноставне квадратне форме са доминантним мотивом по средини, најчешће са мотивом корњаче и ресама по ободу које опет, у сегменту, опонашају пиротски ћилим.

Ово истраживање материјала и модела који могу понети мотиве пиротских ћилима наставило се кроз, чини се, помало необичан материјал, али се у томе види снажна идеја дизајнерке да оствари везу са младим људима, који у својој потрази за лежернијим стилем, знају одустати од конвенционалних форми. Тексас је материјал који се и раније у малим сегментима појављивао, а дизајнерка често најављивала као ново поље истраживања.

Истовремено, у Пироту су се полако јављале сличне идеје које су такође за циљ имале употребу мотива пиротског ћилима, а стекли су се услови и за заједнички рад. Компанија Тигар а. д. је започела колекцију гумених чизама *Maniera* које су од свог првог појављивања на хуманитарној аукцији чланова породице Карађорђевић на Белом Двору у Београду прошле запажено. Ова колекција је производ заједничке сарадње Компаније Тигар а. д, чији је производ чизмица и Удружења „Дамско срце“, које је произвело ткани нашивак на горњем делу чизме са мотивима са пиротских ћили-

ма (*Trendy rubber boots inspired by motives Pirot killims*, 11.06.2016, доступно на: http://creativemessbyalex.blogspot.com/2016/11/trendy-rubber-boots-inspired-by-motives_6.html, приступљено 09.07.2020). Овако дизајниран производ представљен је 2014. године азијском тржишту, на Сајму културне индустрије у Шијану, у Кини, где је привукао велику пажњу (*Srpske kreativne industrije po prvi put na sajmu u Kini*, доступно на: http://www.designed.rs/news/srpske_kreativne_industrije_po_prvi_put_na_sajmu_u_kini, приступљено 09. 07. 2020).

Ова потврда је иницирала развој програма гумене обуће која би, осим препознатљивости по квалитету, имала декоративне елементе по мотивима пиротских ћилима, који су у потпуности израђени од гуме. У 2019. години бележи се повећање тражње познатог пиротског опанка који је добио нови дизајн и боју, а бива оплемењен детаљима у виду шара, што је јак маркетиншки потез и на пољу презентације елемената традиционалне народне културе Србије и Пирота. Посебност се огледа у томе да је опанак нашао своје место у модном тренду и култури далеког Јапана (*Tigar obuća nastavlja saradnju sa kupcem iz Japana*, 26.06.2019, [tvpirot pirot](https://www.youtube.com/watch?v=Qw8m_Zki0G8), доступно на: https://www.youtube.com/watch?v=Qw8m_Zki0G8, приступљено 09.07.2020). Остварени редизајн је продукт везе традиционалне културе – пиротске шаре и, сад би се већ могло рећи, једног од традиционалних индустријских производа – пиротског опанка, што

Слика 19 Чизме из колекције Maniera Слика 20 Тигров опанак са шаром
Picture 19 Boots from the Maniera collection Picture 20 Rubber peasant shoes
(opanak) with a pattern produced by Tigar company

(порекло прилога: http://creativemessbyalex.blogspot.com/2016/11/trendy-rubber-boots-inspired-by-motives_6.html; https://www.youtube.com/watch?v=Qw8m_Zki0G8)

јасно указује на велике потенцијале на пољу дизајна и моде. Овим концептом се осим привредног напретка и добитка промовише и културно наслеђе и врши уплив у модерне модне токове много шире од локалног - у Јапану, Кореји, Вијетнаму и даље до Америке и Аустралије (*Pirotski gumeni opanak ide u Japan*, 27.06.2019, доступно на: <https://www.juznevesti.com/Ekonomija/Pirotski-gumeni-opanak-ide-u-Japan.sr.html>, приступљено 09.07.2020).

ЗАКЉУЧАК

Потенцијали пиротског ћилима као визуелног симбола у дизајну су вишеструки и постоји тенденција даљег искоришћавања са циљем промовисања традиционалне културе. Значај локалног промовисања се огледа у развијању свести о посебности његових многобројних специфичности. У томе предњаче шаре ћилима које нуде велики спектар примене, а модни дизајн је поље индустрије у коме такви елементи могу добити интернационалну вредност.

Важно је истаћи да је ширење овог круга могуће започети од постојбине пиротског ћилима, из самог Пирота, са дизајном стваралаца чије је порекло у овој средини и да у њима треба видети модерне промотере традиционалног народног стваралаштва које превазилази оквиру локалног. Потврда о уникатности и безвременској вредности мотива пиротског ћилима је у успеху концепта стваралаштва ових пионира модерног дизајна, који, на локалном нивоу, обнављају свест о вредности сопственог културног наслеђа, док на много ширем, готово интернационалном нивоу промовишу своју културу, земљу и нуде нове модне форме које могу бити прихватљиве сваком човеку.

Модна индустрија је једна од најразвијенијих грана и у сталним је променама пратећи потребе њених поштовалаца жељних уникатних модела. Због тога је модни дизајн поље које нуди много опција промовисања пиротског ћилима, сходно афинитету дизајнера. Свакако да подстицај треба тражити и у формалном образовању, у струковним школама, где младим генерацијама модних дизајнера треба више предочити културно наслеђе, посебно на пољу народног стваралаштва, као потенцијал за лично стваралаштво које може добити интернационални карактер.

ЛИТЕРАТУРА

- Цветковић, М. (2010). Домаћа текстилна радиност у околини Пирота у другој половини XIX и у XX веку. *Гласник Етнoгpафскoј музеја у Београду*, 74(1), 235–281.
- Цветковић, М. (2015). Специфичност пиротског ћилимарства у периоду 1945-2015. *Гласник Етнoгpафскoј музеја у Београду*, 79, 63-95.
- Цветкович, М. (2019). Пиротский килим – от покрывала до сербского национального визуального символа. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, 25(1), 23-37.
- Ćirić, J. (1954). Ćilimarstvo u Pirotu – ekonomsko-geografska promatranja. *Geografski vestnik*, 26, 113-130.
- Душковић, В. (1995). *Србија на Свeјтској изложби у Паризу 1900*, Београд, Етнографски музеј у Београду.
- Фрфулановић Шомођи Д., Савић, М. (2019). Модерни средњи век у високој моди кроз дизајн Александра Јоксимовића. *Knowledge*, 31(3), 777-783.
- Grgruović, A., Kovačev, V. (2011). The incorporation of traditional values incontemporary serbian costumes clothing trends. *3rd Scientific-Professional Conference Textile Science and Economy : Proceedings* (str. 242-250). Zrenjanin, Technical Faculty „Mihajlo Pupin“.
- Јовановић, М. (1977). Пиротско ћилимарство и његов значај. *Пиротски зборник*, 8–9, 311-320.
- Макуљевић, Н. (2006). *Умeјност и национална идеја у XIX веку : сисџем евројске и српске визуелне кулџуре у служби нације*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Петковић, М. (1996). Ћилимарско задругарство у Пироту. *Пиротски зборник*, 22, 215–234.
- Петковић, М., Влатковић, Р. (1996). *Пиротски ћилим*, Београд, Српска академија наука и уметности.
- Тодоровић, Д. (2014). Пиротски вашар. У Д. Ђорђевић и сар. (урс.), *Вашар у џојраничју источне и јуџоисточне Србије* (стр. 159-191). Нови Сад, Прометеј; Ниш, Машински факултет у Нишу.

- Тодоровић, Д. (2018). Пиротско ћилимарство: државна брига и инспирација у савременом стваралаштву. У D. Zdravić Mihailović (прir.), *Umetnost i kultura danas: umetničko nasleđe, savremeno stvaralaštvo i obrazovanje ukusa* (стр. 133-144). Niš, Univerzitet u Nišu - Fakultet umetnosti.

Примљено/ Received on 24.07.2020.

Ревидирано/ Revised on 08.09.2020.

Прихваћено/ Accepted on 28.09.2020.